

LEER GOED SCHRIJVEN

Beter schrijven leidt tot betere historische vaardigheden

Onsamenhangende redeneringen, teksten zonder kop of staart en gebrekkig historisch redeneren. Veel docenten komen dit tegen bij het beoordelen van teksten of proefwerken. Leerlingen vinden het vaak lastig goed en precies te formuleren bij geschiedenis. Toch is het belangrijk dat ze dit leren, want inhoudelijke kennis en historische vaardigheden worden doorgaans getoetst door het schrijven van teksten. Een op het vak geschiedenis gerichte schrijfinstructie kan de kwaliteit van historisch redeneren in teksten verhogen.

'LEERLINGEN NEMEN DE KENNIS DIE ZE OPDOEN BIJ NEDERLANDS NIET

Was Duitsland schuldig aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog? Is het verhaal van Kenau als legeraanvoerder mythe of werkelijkheid? Het schrijven van een tekst over deze vragen vergt veel van een leerling. Zo moet hij gebruikmaken van zijn kennis over het onderwerp en vaardigheden bezitten als historisch redeneren. Maar daarmee is hij er niet: de tekst moet ook nog een duidelijke structuur hebben die samenhangt met de tekstsoort, samenhangend zijn en gericht op het beoogde publiek – wat overigens vaak niet duidelijk wordt gemaakt in schrijfoverdrachten.

MOEILIJKE TAALVAARDIGHEID

Schrijfvaardigheid is de moeilijkste taalvaardigheid voor leerlingen om te leren (Bonset & Braaksma, 2008). De eisen die aan schrijfvaardigheid in het voortgezet onderwijs gesteld worden zijn hoog, zowel in de reguliere lessen als in de centraal schriftelijke eindexamens (zie ook het Referentiekader Doorlopende Leerlijnen Taal). Toch vinden we bij geschiedenis de kwaliteit van door leerlingen geschreven teksten vaak onder de maat.

Uit diverse internationale onderzoeken blijkt dat dit een breed gedragen probleem is. Geschiedenisdocenten in de VS vinden de teksten van leerlingen onsamenhangend en weinig gestructureerd (De Oliveira, 2011). Tekstanalyses bevestigen dit beeld: leerlingen sommen inhoudelijke kennis op als losse informatie-eenheden zonder structuur en samenhang en de kwaliteit van het historisch redeneren in de teksten schiet vaak tekort (Van Drie, Van Boxtel & Braaksma, 2014).

Toch wordt er binnen het vak geschiedenis nauwelijks aandacht besteed aan schrijfdidactiek. Als dit al gebeurt dan blijft dit beperkt tot het geven van een aantal aanwijzingen voor indeling of lay-out. Er is vooral aandacht voor het uiteindelijke product en niet voor het schrijfproces zelf (Mottart, Van Brabant & Van de Ven, 2009).

Bij Nederlands is er vanzelfsprekend wel aandacht voor schrijfdidactiek. Maar het doel bij Nederlands is anders: staat bij geschiedenis het ontwikkelen van vakinhoudelijke kennis en redeneren centraal (schrijvend leren), bij Nederlands gaat het om het ontwikkelen van de schrijfvaardigheid zelf (leren schrijven). Helaas lijkt het erop dat leerlingen de kennis die ze opdoen bij Nederlands niet automatisch meenemen naar geschiedenis. Ook weten docenten van elkaar niet wat wanneer behandeld wordt, wat een goede aansluiting in de weg staat.

TAAK GESCHIEDENISDOCENT

Goed kunnen schrijven bij geschiedenis stelt ook vakspecifieke eisen. Naast vakinhoudelijke kennis en historische redeneervaardigheden is ook kennis nodig over hoe je ideeën op passende wijze in een tekst presenteert. Diverse onderzoeken laten zien dat kennis van schrijfgesprekken (of tekstsoorten) een belangrijke bijdrage levert aan verscheidene aspecten van tekstkwaliteit. Het gaat hierbij om zaken als: structureren van de tekst, verbanden leggen en de juiste woorden hiervoor gebruiken.

Als een leerling een verklaring moet schrijven voor het uitbreken van de Beeldenstorm dan moet hij niet alleen de oorzaken kennen en weten hoe een verklaring er bij geschiedenis uitziet, maar hij moet in zijn tekst deze verklaring ook op de juiste wijze structureren, diverse oorzakelijke verbanden leggen en hiervoor de juiste woorden gebruiken. Kennis van schrijfgesprekken en hun vakspecifieke invulling is hierbij onontbeerlijk. Hierin komen vakspecifiek denken en schrijfvaardigheid samen. Of zoals Monte-Sano (2010) schreef in haar onderzoek naar schrijven bij geschiedenis: 'Historical thinking and writing are inextricably linked.' (p. 563)

Omdat schrijven het voertuig is om zicht te krijgen op het historisch denken en redeneren van leerlingen zouden het historisch denken en het opschrijven van deze redenering in samenhang ontwikkeld moeten worden. Hier ligt dus een taak voor de geschiedenisdocent.



BETOGENDE BRIEF

Uit diverse onderzoeken blijkt dat het gelijktijdig ontwikkelen van historisch redeneren en schrijfvaardigheid effectief is. Echter deze interventies waren vrij lang (meerdere maanden) en dat vonden we minder geschikt voor de Nederlandse context. We hebben daarom in dit onderzoek gekozen voor een korte interventie van één lesuur (50 minuten). Maar vooral wilden we het effect van twee types schrijfinstructies met elkaar vergelijken: een algemene schrijfinstructie zoals die bij Nederlands ►

Jannet van Drie is als docent-onderzoeker verbonden aan de Interfacultaire Lerarenopleidingen (ILO) van de Universiteit van Amsterdam. Dit onderzoek is uitgevoerd in samenwerking met Carla van Boxtel en Martine Braaksma, beiden van hetzelfde instituut.

gegeven wordt en een vakspecifieke schrijfinstructie waarbij naast algemene kenmerken ook aandacht is voor vakspecifieke elementen. De schrijfinstructie werd toegevoegd aan de lessenserie *Nederland als democratie* (zie Kleio 7, 2010). Uit eerder onderzoek bleek dat de kwaliteit van het historisch redeneren en de tekststructuur wat te wensen overliet (Van Drie, Stam & Van Boxtel, 2013). In deze lessenserie werken de leerlingen toe naar de eindopdracht: het schrijven van een betogende brief (750 woorden) naar de stichting Huis van de Democratie (nu ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat), waarin zij aangeven welke historische persoon of gebeurtenis historisch zo belangrijk was dat deze zeker een plek moet krijgen in een tentoonstelling over de ontwikkeling



van de Nederlandse democratie. Het bepalen van het historische belang of historische significantie (zie Kleio 5, 2010) staat hierbij centraal. Hiervoor hebben leerlingen kennis nodig van allerlei feiten, begrippen en ontwikkelingen die met een persoon/gebeurtenis te maken hebben en ze moeten deze gebruiken in hun redeneringen. Het tekstgenre is een betoog, omdat de leerlingen de lezer met argumenten moeten overtuigen welke persoon of gebeurtenis het belangrijkste is geweest voor de ontwikkeling van de democratie in Nederland. Tegenargumenten (bijvoorbeeld waarom de persoon/gebeurtenis niet zo belangrijk is geweest of waarom iets of iemand anders belangrijker zou zijn geweest) dienen ontkracht te worden. Dit betoog is gegoten in de vorm van een brief, zodat duidelijk is voor wie en met welk doel geschreven wordt. Op deze manier wordt de opdracht in een realistische context aangeboden. Dit experimentele onderzoek werd uitgevoerd met 42 leerlingen uit vwo 5. Leerlingen maakten eerst een schrijftaak over een algemeen onderwerp en werden op basis hiervan ingedeeld in zwakke of sterke schrijvers. Leerlingen uit beide groepen werden willekeurig toegewezen aan een van de twee schrijfinstructies (algemene schrijfinstructie 22 leerlingen, domeinspecifieke schrijfinstructie 20 leerlingen). Alle leerlingen volgden eerst de lessenserie (vijf lessen van 50 minuten), die werd gegeven door hun eigen docent geschiedenis, daarna volgde de schrijfles (één les).

TABEL 1. OMSCHRIJVING VAN DE TWEE SCHRIJFINSTRUCTIES

	ALGEMENE SCHRIJFINSTRUCTIE	DOMEINSPECIFIEKE SCHRIJFINSTRUCTIE
Instructie door docent	• Algemene theorie over het schrijven van een betogende brief; • Criteria worden geconcretiseerd door gebruik van voorbeelden over een algemeen onderwerp.	• Domeinspecifieke theorie over het schrijven van een betogende brief; • Criteria worden geconcretiseerd door gebruik van voorbeelden over het bepalen van historische significantie (met andere inhoud dan in de lessenserie).
Bediscussiëren van tekstvoorbeelden	• Bepalen van sterke en zwakke punten in tekstvoorbeelden door gebruik te maken van de criteria uit de instructie; • Voorbeelden van een introductie, middenstuk en afsluiting van een betogende brief, over het bepalen van de historische significantie van personen (anderen dan in de lessenserie aan de orde kwamen).	• Idem; • Idem (er werd gebruikgemaakt van dezelfde voorbeelden).
Formuleren van adviezen	• In groepen formuleren van criteria voor een goede betogende brief; • Klasgesprek over deze criteria.	• Idem; • Idem.

UITSMIJTER

De schrijfinstructie werd in twee varianten aangeboden (algemene en domeinspecifieke schrijfinstructie), maar beide varianten kenden wel dezelfde opzet. Tabel 1 laat de algemene opzet van de schrijfinstructie zien en de verschillen tussen de twee varianten. Voor we op de verschillen tussen de varianten ingaan, eerst iets over de algemene opzet. De opzet van de schrijfinstructie is gebaseerd op inzichten over effectieve schrijfinstructie, het gaat daarbij vooral om het bestuderen van voorbeeldteksten (Graham & Perin, 2007). Hierdoor krijgen leerlingen inzicht in welke criteria een tekst effectief maken voor een bepaald publiek.

De schrijfinstructie (zie tabel 1) begint met een korte uitleg van de docent waaruit duidelijk wordt uit welke onderdelen een betogende brief bestaat (aanhef, inleiding, middenstuk en conclusie), welke aspecten daarin op welke manier aan de orde komen en hoe deze aspecten effectief ingezet kunnen worden. Voor het maken van deze instructie is gebruikgemaakt van de methode Nederlands die de leerlingen op hun school gebruiken. Vervolgens gaan de leerlingen zelf aan de slag: zij moeten van verschillende teksten aangeven wat er goed en minder goed aan is. Daarna moeten ze met behulp van deze punten in groepjes adviezen formuleren voor het schrijven van een betogende tekst die ze vervolgens aan de hele klas presenteren. Op deze manier krijgen ze op een actieve manier inzicht wat de criteria zijn voor een effectieve betogende tekst. Het geeft hen ook een concreet idee over hoe een dergelijke tekst eruit kan komen te zien.

De opzet was dus voor beide varianten hetzelfde. De verschillen tussen de algemene en domeinspecifieke variant zijn vooral terug te vinden in het instructiedeel dat de docent verzorgde. Bij de algemene schrijfinstructie werden algemene aspecten benoemd, zoals die ook tijdens een schrijfles bij Nederlands aan de orde kunnen komen: pakkende inleiding, presentatie van het standpunt, (onderbouwing van) argumenten en uitsmijter. Bij de domeinspecifieke instructie werden deze punten ook genoemd, maar werden deze vakspecifiek ingekleurd.

Tabel 2 laat een deel van de gebruikte powerpoint voor de domeinspecifieke variant zien. Goede argumenten voor het bepalen van historische significantie zijn bijvoorbeeld dat een persoon of gebeurtenis zorgde voor veel veranderingen in de eigen tijd, of dat de veranderingen nu nog zichtbaar zijn. Andere voorbeelden zijn het gebruik van vakspecifieke begrippen, rekening houden met betrouwbaarheid van bronnen en in de inleiding aangeven om welke tijd het gaat (contextualiseren).

TABEL 2. INSTRUCTIEDEEL UIT DE DOMEINSPECIFIEKE VARIANT

Wat staat waar in een betogende brief bij geschiedenis?

ADRESSERING

INLEIDING (EERSTE ALINEA)

Aandachttrekker;

Onderwerp en historische achtergrond/context;

Vraagstelling;

Standpunt (mening) van de schrijver.

MIDDENSTUK (UITWERKING, TWEEDE EN VOLGENDE ALINEA'S)

Argumenten, gebaseerd op de criteria voor historische significantie;

Onderbouwing van het argument met bewijs (wat veranderde er precies, wat waren de gevolgen et cetera);

Eventueel verwijzing naar bronnen of auteurs (in bron X staat, Y zegt ... et cetera);

Weerlegging van een tegenargument;

Correct gebruik van historische begrippen;

Gebruik begrippen als verandering, grote verandering, oorzaak, gevolg et cetera. En hierbij historisch juiste verbanden/relaties leggen.

AFRONDING (LAATSTE ALINEA)

In het slot rond je je tekst af, je neemt afscheid van je lezer;

Bij een betoog doe je dat door je conclusie (je standpunt/mening) in andere woorden te herhalen;

Je kunt de argumenten kort samenvatten door verwijzing naar de criteria voor historische significantie;

Je eindigt met een zin waarmee je de lezer over de streep trekt.



Deze aspecten van historisch redeneren komen ook in de lessenserie aan de orde, soms meer impliciet (bijvoorbeeld als het gaat om contextualiseren), soms heel expliciet (bijvoorbeeld criteria voor het bepalen van historische significantie).

In die zin wordt er in de domeinspecifieke instructie geen nieuwe informatie aangeboden. Wel worden deze aspecten gerelateerd aan het schrijven van een betogende brief en wordt er aandacht gegeven aan hoe je deze aspecten verwerkt in de tekst. Dit laatste ontbreekt dus bij de algemene schrijfinstructie, waarbij de koppeling tussen historisch redeneren in de lessen en het schrijven de tekst niet expliciet gemaakt wordt. ►

POSITIEVE EFFECTEN

De brieven die de leerlingen schreven werden geanalyseerd op algemene tekstkwaliteit (zoals bij Nederlands zou gebeuren, bijvoorbeeld aandachtstrekker in de inleiding, alinea-indeling, pakkende slotzin, gebruik briefconventies) en op historisch redeneren (met aandacht voor contextualiseren, gebruik inhoudelijke en structuurbegrippen, argumentatie van historische significantie et cetera).



VERDER LEZEN

OVER HET ONDERZOEK:

- VAN DRIE, J., BRAAKSMA, M. & VAN BOXTEL, C. (2014). Beter schrijven bij geschiedenis. Effecten van schrijfinstructie op algemene tekstkwaliteit en historisch redeneren. *Levende Talen Tijdschrift*, 15(3), 3-11.
- VAN DRIE, J., BRAAKSMA, M. & VAN BOXTEL, C. (2015). Writing in History: Effects of writing instruction on historical reasoning and text quality, *Journal of Writing Research*, 7(1), 123-156.

OVER DIT ONDERWERP:

- VAN DER LEEUW, B. & MEESTRINGA, T. (2014). *Genres in schoolvakken. Taalgerichte didactiek in het voortgezet onderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- VAN DRIE, J. (red.) (2012). *Taalgericht vakonderwijs in de Mens- en Maatschappijvakken. Een handreiking voor opleiders en docenten*. Amsterdam: Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken en Landelijk Expertisecentrum Economie en Handel (online beschikbaar via website LEMM).
- VAN DRIE, J. (red.) (2015). *Verbeteren van schrijfvaardigheid in de mens- en maatschappijvakken. Handreiking voor opleiders en docenten*. Amsterdam: Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken (online beschikbaar via website LEMM).

De geraadpleegde literatuur is te vinden op de website van **Kleio**: **vgnkleio.nl**. De lessenserie, inclusief alle materialen, is te vinden op **tiny.cc/K05vandrie** (zie aldaar tabblad 'lessenserie historische significantie').

Uit de analyses van de teksten bleek dat leerlingen die de domeinspecifieke instructie gevolgd hadden, hoger scoorden op historisch redeneren dan leerlingen die de algemene schrijfinstructie volgden. Vooral het gebruik van structuurbegrippen (verandering, oorzaak et cetera) was beter geworden. We vonden geen verschillen tussen de varianten op algemene tekstkwaliteit.

Deze studie laat zien dat een op geschiedenisgerichte schrijfinstructie positieve effecten heeft op de kwaliteit van het historisch redeneren in de teksten. Het is dus zinnig hier expliciet aandacht aan te geven in de geschiedenisles.

SAMENWERKING SECTIE NEDERLANDS

Uit het onderzoek kunnen we concluderen dat leerlingen door een expliciete, op geschiedenisgerichte schrijfinstructie beter historisch redeneren in teksten. Hieruit volgt dat aandacht voor schrijfvaardigheid niet alleen een taak is van de docent Nederlands, maar ook van de docent geschiedenis. Maar dan wel zo, dat de geschiedenisdocent vakspecifieke accenten legt. Samenwerking met de docent Nederlands is wel belangrijk in deze. Wat leren en doen leerlingen bij Nederlands en hoe kun je daarop voortbouwen als geschiedenisdocent? Ook is het een idee de domeinspecifieke schrijfinstructie samen voor te bereiden en te geven. Hoewel we in dit onderzoek geen vergelijking hebben gemaakt met andere didactische principes voor schrijfinstructie of met een controlegroep zonder schrijfinstructie, wijzen de uitkomsten van dit onderzoek erop dat de didactische principes van het leren van tekstvoorbeelden krachtige principes zijn. Deze principes kunnen ook goed toegepast worden bij het formuleren van antwoorden op toetsvragen (concrete lesvoorbeelden zijn te vinden in de publicaties *Taalgericht vakonderwijs in mens- en maatschappijvakken* en *Verbeteren van schrijfvaardigheid in de mens- en maatschappijvakken* van het Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken). Hiervoor kunnen antwoorden van leerlingen gebruikt worden, of je kunt als docent zelf antwoorden construeren. Belangrijk hierbij is dat veelgemaakte fouten in de antwoorden terugkomen. Taal is het voermiddel voor historisch denken en redeneren, en willen we leerlingen historische vaardigheden bijbrengen dan zullen we hen ook de taalmiddelen daarvoor moeten aanreiken. Daarbij gaat het naast aandacht voor vakinhoudelijke begrippen en -redeneerwijzen dus ook om tekstsoorten en bijbehorende tekststructuren. Niet alleen taalzwakkere leerlingen, maar alle leerlingen zullen profijt hebben van domeinspecifieke schrijfinstructie. ■